

Het Filemon vandag nog iets vir ons te sê?

J.H. Roberts
Departement Nuwe Testament
Universiteit van Suid-Afrika
PRETORIA
E-pos: jhrob@telkomsa.net

Abstract

Does Philemon still have meaning for Christians today?

The article purports to show that the main thrust of Philemon lies with orthopraxis, in casu the mutual fellowship of believers in the church, underscored by mutual love and respect, hospitality and missionary enterprise. The letter to Philemon is a very human document, dealing with the very human question of how a Christian should treat his runaway slave who has recently converted to Christianity. Owner and slave have become brothers in Christ. Paul, therefore, makes a request that Philemon should show the same hospitality to Onesimus, who is being sent back to his master, that he would show to Paul himself should he come to visit. The request is made in the body of the letter which is formally framed as an ancient petition, showing the typical features of the form.

As to the contextual meaning of the text in a modern church situation, the challenge of this letter (but also that of every book of the Bible), is to stop trying to solve ethical questions by bickering over the interpretation of proof texts and rather concentrate on the message of the book as a whole. This should result in completely new answers to old and seemingly insoluble questions.

Opsomming

Het Filemon vandag nog iets vir ons te sê?

Hierdie artikel wil aantoon dat dit in Filemon ten diepste gaan om ortopraksis, by name die onderlinge gemeenskap van gelowiges in die kerk, met as onderbou die aspekte van onderlinge liefde en respek, gasvryheid en missionêre betrokkenheid. Die brief is uitsluitlik 'n menslike dokument. Dit handel oor die

menslike vraagstuk van hoe 'n Christen sy ontloopte slaaf wat ondertussen ook 'n Christen geword het, behoort te behandel. Eienaar en slaaf het immers broers in Christus geword. Paulus rig daarom 'n versoek dat Filemon aan die slaaf, Onesimus, wat nou na sy baas teruggestuur word, dieselfde gasvryheid sal betoon as wat hy aan Paulus sou betoon indien dit hy was wat Filemon kom besoek het. Die versoek word gerig in die liggaam van die brief wat formeel as 'n antieke versoekskrif gekonsipieer is met die gepaardgaande formele eienskappe daarvan.

Wat die betekenis van die brief vir die kerk in die moderne samelewing betref, is die uitdaging dat nie gepoog moet word om etiese kwessies deur 'n stryery oor die interpretasie van losstaande tekste op te los nie, maar dat eerder op die boodskap van 'n boek as 'n geheel gekonsentreer sal word. Dit geld ook vir elke ander Bybelboek.

1. Inleiding

Om deur kollegas met 'n erebundel vereer te word, het ek nog altyd as die hoogste eer beskou wat 'n akademikus te beurt kan val. Tjaart, *amice fraterque*, graag bied ek hiermee my beskeie bydrae aan vir 'n kollega wat diep spore getrap het op 'n verskeidenheid terreine. Ons is jou opreg dankbaar daarvoor. Dit is met groot genoë dat ek en Marie dikwels teruggink aan ons tyd saam met jou en Babie en ander mense in Kampen. Ons het saam lief en leed beleef en was saam bly oor prestasies. Vandag vereer ons jou en dank die Heer van ons lewe vir soveel seëninge!

Hierdie artikel oor Filemon vra juis die vraag na 'n saak wat nou saamhang met vriendskap, naamlik die onderlinge gemeenskap van geloofsgenote. Dit is, na my mening, die belangrikste etiese kwessie in die brief aan Filemon. Terselfdertyd word die vraag na die relevansie van die teks aan die orde gestel. Laasgenoemde probleem dring homself op vanweë Filemon se onmiskenbare menslike aard – in sy geheel 'n pragtige voorbeeld van die oorredingskuns.

In 'n onlangse bydrae oor die etiese impak van die Filemonbrief, maak nog 'n kollega wat saam met ons die Kampenervaring meege maak het, Isak du Plessis (2006:387), die stelling dat slawerny die hoofsaak is waaroor die brief handel. Die strydpunt van die brief is egter nie slawerny nie. Dit is welbekend dat haas niemand in antieke tye 'n woord rep oor byvoorbeeld die afskaffing van slawerny nie. Slawe is eenvoudig as 'n onmisbare deel van die ekonomie aanvaar. Met die beroemde slawe-opstand het die slawe terstond hulle base tot slawediens verplig. Hulle wou hulle vryheid verkry, maar het

nie teen die verskynsel van slawerny geveg nie (vgl. Roberts, 1992a:15-19).

Vir 'n oorsig oor die literatuur sedert 1980, vergelyk die uitstekende bydrae van Tolmie (2010). Volledige diskussies oor die talle vrae wat die teks oplewer, vind steeds wêreldwyd plaas. Insiggewende perspektiewe kom telkens te voorskyn, maar dit kon my nie oorreed om van standpunt te verander ten opsigte van die beslissings wat in vroeëre navorsing deur my ingeneem is nie. Die stellings wat hier oor die brief se opset en struktuur gemaak word, is herhaaldelik gedebatteer en is dus nie onbekend nie; die invalshoek en vraagstelling wel. Daarby is die poging om die gegewens van die teks in 'n bespreking van die relevansie daarvan aan te wend nuut, en na my mening, hoogs relevant.

2. Die belangrikste etiese kwessie in Filemon: onderlinge gemeenskap

Die hoofsaak in die brief aan Filemon is in werklikheid eenvoudig. Die hoofdeel van die brief bestaan uit 'n tipiese versoekskrif (vgl. 3.1.2) waarin die skrywer Filemon vra om die ontvlugte slaaf,¹ wat saam met die brief na sy baas teruggestuur word, net so te verwelkom asof dit Paulus self is wat hom kom besoek het (Filem. v. 17, 22).² Om die versoek te rugsteun, word elemente van retoriese ooreding, asook sekere feite in die brief benut, wat die skrywer as 'n onlosmaaklike deel van Christenskap beskou en wat nie anders kon as om Filemon tot instemming te oorreed nie.³ Hierdie sake sal hierina bespreek word, omdat dit inderdaad die onderbou bied vir die afleiding dat onderlinge gemeenskap die belangrikste etiese kwessie in die brief is. Daar is vier perspektiewe in die brief teenwoordig,

1 Hierdie saak word steeds bespreek – vergelyk die artikel van Tolmie (2009) oor die vraag of Onesimus inderwaarheid 'n ontvlugte was. (Vgl. byvoorbeeld die beredeneerde standpuntstelling in Roberts, 1992a:60-62; 17-19.)

2 Teksverwysings wat in hierdie artikel met slegs 'n vers aangedui word, kom uit Filemon.

3 In sy hoogs tegniese bespreking van wat die retoriese metode van uitleg (*rhetorical criticism*) genoem kan word, blyk Vorster (2009:536-541) wel krities te wees ten opsigte van die lees van Nuwe-Testamentiese geskryfte asof dit antieke orasies is, maar hy gebruik tog die antieke retoriese indelingskategorieë om 'n uitleg van Filemon aan te bied (Vorster, 2009:573-574: die kategorieë: *exordium*: v. 1-7, *transitus*: v. 8-10, *argumentatio*: v. 11-19 en *peroratio*: v. 20-25). Dat die poging, myns insiens, nie geslaagd is nie, blyk uit punt 3 hieronder. (Vgl. ook Roberts, 1992a:4, 12-15.)

naamlik dié van liefde, 'n bepaalde missionêre gerigtheid, gasvryheid en respek. Hierdie perspektiewe lei tot die konklusie van onderlinge gemeenskap as etiese leitmotief in hierdie brief (vgl. Roberts, 1992b:250-252; Du Toit, 2009a:120-148; 2009b:217-262).

2.1 Liefde as kenmerk van die Christelike leefwyse

Dat liefde vir mekaar 'n baie belangrike funksie as retoriese merker in die brief vervul, blyk uit die feit dat hierdie gedagte vyf keer pertinent in vier afdelings van die brief voorkom, naamlik in vers 1 – die briefopening; in vers 5 – die gekombineerde dank- en voorbiddingsgedeelte; in vers 7 – die kort oorgangsgedeelte; in vers 9 – die versoekgedeelte; asook in vers 11.

Dat Filemon in vers 1 die geliefde genoem word, dra retories groot gewig. Filemon is nie slegs 'n geliefde medewerker nie, maar word as medewerker voorgrondend as “die geliefde” aangespreek. In die lig van die versoek wat gaan volg, is hierdie aanspreekvorm van wesenlike belang. Enersyds, word die onderlinge gemeenskap van die geloofsgenote hierdeur beklemtoon. Andersyds, word die onderlinge gemeenskap as 'n besondere verhouding van liefde tussen broers bevestig. Dit stel die komende versoek, waarvan Filemon nog geensins bewus is nie, van die begin af in 'n besondere lig. Die retoriese impak spreek vanself.

Die dank- en gebedsgedeelte lewer groot probleme op tydens vertaling en is met 'n direkte vertaling haas onbegryplik. Vers 5 is as 'n chiasme gestruktureer.⁴ Indien die chiasme opgelos word, lees die inhoud van die danke soos Kolossense 1:4. Paulus dank God omdat hy gehoor het van Filemon se geloof in die Here Jesus, en van sy liefde vir al die heiliges (lees: vir die mense van God). Dit is opvallend dat Filemon in vers 1 deur Paulus as geliefd op die voorgrond gestel word, maar in Kolossense 1:4 is hy die een wat die ander geloofsgenote liefhet. Meer nog, hy is daarvoor bekend. Mense

---

4 De Villiers (2010:189) lees die hele brief as 'n palindroom, 'n uitgebreide chiasme, veral vanweë die voorkoms van die woord *liefde* en ander liefdesuitings. Vir sy analyse neem hy egter nie kennis van die briefstruktuur en die besondere strukturelemente van die versoekskrif in vers 8-20 nie. Hy bring wel insiggewende perspektiewe na vore, maar oortuig nie in die geheel nie. 'n Analise slegs gegrond op die voorkoms van woorde of gedagtes, maar los van die genre en inhoud van die gedeeltes waarbinne dit voorkom, lei tot willekeurigheid – te meer in geskifte wat sterk inhoudelike patroonmatigheid vertoon. Dit is onlangs weer duidelik deur Weima (2010:29-58) aangetoon. Vergelyk egter ook Snyman (1991:89-98).

het daarvoor gepraat en Paulus het dit te hore gekom. Hier is selfs nog meer op die spel. Deurdat Paulus God hiervoor dank en sy dankbaarheid in die brief uitspel, verkry hierdie feit, in die lig van die komende versoek, weereens sterk retoriese krag. Gaan Filemon se liefde vir al die heiliges Paulus se versoek die lakmoestoets laat slaag?

Uit die enkelversige oorgangspeserikoop (vers 7 – sien punt 3.1.1), blyk dat Paulus Filemon as iemand beskou wat deur sy liefdevolle lewe die medegelowiges innerlik verkwik – iets wat ook Paulus se eie lewe ingrypend raak, te meer omdat hy in aanhouding verkeer. Die liefdesoptrede van Filemon teenoor God se mense waardeur hulle innerlik (τὰ σπλάγχνα) verkwik is, het hom baie bly gemaak en hom in sy situasie bemoedig. In vers 20 kom hy hierna terug om krag aan sy versoek te gee: deur te doen wat gevra word, sal Filemon Paulus innerlik (τὰ σπλάγχνα) verkwik. Dit geld des te meer deurdat hy in vers 12 reeds na Onesimus verwys het as sy eie innerlike of sy hart (τὰ ἐμὰ σπλάγχνα). Die retoriese impak is weereens duidelik. Indien Filemon die versoek sou toestaan, sal sy optrede sy karakter (een wat 'n verkwikkende invloed op ander uitoefen) bevestig. Anders sal dit gefalsifiseer word. Hoe sou hy dus kon weier?

Aan die begin van die versoekgedeelte (v. 8-9, die outoriteitsaanspraak – sien 3.1.2 en veral die eerste kolparagraaf daaronder) benut Paulus die retoriese tegniek van antifrasie. Hy stel dit duidelik dat hy die outoriteit het om Filemon te beveel om te doen wat gepas is. Hy doen egter op beslissende wyse afstand van hierdie reg. Die liefdesoptrede kom dus nou van die kant van Paulus teenoor 'n medegelowige (Filemon) – dit dui weer die onderlinge gemeenskapsband aan en versterk dit. Liefde teenoor mekaar bepaal hoe optree word. Daarom stel Paulus eerder 'n versoek as 'n bevel.

In vers 16 (om die verdienstelikheid van die versoek te skets – sien 3.1.2. die vierde kolparagraaf) verskuif die klem na Onesimus. Paulus se pleidooi geskied onder andere op grond van die wesensverandering wat tussen die rolspelers tot stand gekom het as gevolg van Onesimus se gelowigwording. Wolter (2010:178) stel dat geloof in Christus "... not only unites Jews and Gentiles but also the master and his slave". Onesimus het verander. Hy is nou 'n geestelike kind van Paulus (v. 10) en dus ook nou 'n broer binne die gemeenskap van gelowiges. Hy het ook vir Filemon 'n broer geword. Dat Paulus hom hier (v. 16) 'n geliefde broer noem, versterk die retoriese krag van die argument. Wanneer die versoek later vir Filemon duidelik

word, sal hy weet dat sy optrede die verhouding tussen geliefde broers wesenlik raak.

2.2 Die motief van missionêre gerigtheid en die bewussyn van onderlinge gemeenskap

Verskillende leidrade in die brief wys op die motief van 'n sekere missionêre gerigtheid. Dat Filemon in vers 1 "medewerker van ons" genoem word, is 'n belangrike aanduiding hiervan. Dit roep immers Paulus se arbeid onder die heidene voor die gees. Sy werk het deurentyd in samewerking met ander plaasgevind en het vrug gedra om heidene tot geloof te bring en in die gemeenskap van gelowiges in te trek, soos die geval van Onesimus (v. 10) en Filemon self (v. 19b) ook bewys. Ook die epiteta in die briefslot (v. 23-24) is getuie hiervan, soos ook reeds die vermelding in vers 1 van 'n medeskrywer.

Die sterkste getuienis van die missionêre motief kom egter in die gebedsfrase (v. 6) voor. Hierdie vers is moeilik om te verstaan en is oop vir verskillende interpretasies (vgl. byvoorbeeld Gräbe, 1991: 435, n. 3). In die lig van die briefverband as 'n geheel en die oorgangspargraaf in die besonder (v. 7), asook die motivering van Paulus se versoek, maak die volgende verduideliking van die gebed, na my mening, die meeste sin. Dit is, myns insiens, ook die waarskynlikste legitieme verduideliking daarvan. Paulus bid dat deelname aan (nie die gemeenskap met) Filemon se geloof die resultaat sal wees wanneer daar kennis geneem word van al die goeie dinge wat daar onder die gelowiges gedoen word in belang van die Gesealfde se saak. Die gebed is daarop gemik dat gelowiges se goeie werk deur ongelowiges raakgesien sal word en dat dit hulle daartoe sal beweeg om in die gemeenskap van gelowiges ingetrek te word. Anders gestel: heidene word, deur die waarneming van die goeie lewens van gelowiges, beweeg om deel van die gemeenskap van gelowiges te word. Dit is Paulus se gebed dat dit ook in die onderhawige geval (die positiewe reaksie van Filemon op Paulus se versoek) so sal uitwerk.

Die retoriese funksie van hierdie gebed is duidelik. Wanneer Paulus se versoek later gestel gaan word, staan dit Filemon voor die gees dat sy voldoening daaraan 'n goeie werk sal wees wat tot die effektiewe gelowigwording van heidene sal kan lei. Mense sal sien dat Christene anders optree as wat selfs die wette van die staat hulle toelaat. Hulle sal daardeur geïmponeer word en moontlik tot die gemeenskap van gelowiges aangetrek word. Om nie aan die versoek

te voldoen nie, word die kans om in belang van die Gesalfde 'n oorwinning te behaal, verspeel.

2.3 Die motief van gasvryheid as teken van onderlinge gemeenskap

In die versoekgedeelte (v. 8-22) staan die gedagte van gasvryheid pertinent voorop. Wat Paulus van Filemon vra, is iets totaal ongehoords. Sy slaaf het onttol. Nou vra Paulus dat hy die slaaf as gas sal terugverwelkom. Meer nog: hy moet Onesimus verwelkom asof dit Paulus self is wat die gas is (v. 17). Hoe sou Filemon Paulus verwelkom? Vers 22 maak dit baie duidelik: Wanneer Paulus Filemon binnekort (hopelik) besoek, sal hy in Filemon se huis se gastekamer gehuisves word. Dit is hoe Filemon vir Onesimus moet verwelkom, want sedert sy ontvlugting het hierdie niksword slaaf van vroeër Filemon se broer geword en het hy inderdaad baie waardevol geword (v. 11-16). Sterker as dit kan die motief van onderlinge gemeenskap seker nie gestel word nie.

2.4 Respek as teken van onderlinge gemeenskap

Dat respek vir mekaar as broers deel uitmaak van die onderbou wat die onderlinge gemeenskaplikheid van skrywers en lesers/hoorders stempel, blyk veral uit die motiverings wat met die versoek saamgaan. Dit blyk alreeds in vers 8-9 waar afstand gedoen word van die outoriteit om te beveel en die versoek eerder in liefde gerig word. Paulus is 'n gesant (πρεσβύτης – vgl. Roberts, 1992a:56-57) van Christus en verkeer as gevolg daarvan in aanhouding. Dit is duidelik dat dit vir hom 'n saak van groot eer is om op grond van sy gesantskap van God 'n gevangene te wees. Tog rig hy 'n versoek in nederige liefde. Sy respek vir sy broer en geestelike kind, Filemon, straal sterk hieruit. Hy beveel nie, hy vra mooi. So maak gelowiges wat weet dat hulle met mekaar in noue onderlinge gemeenskap verbind is.

Baie navorsers aanvaar nie dat πρεσβύτης na Paulus as gesant verwys nie, maar meen dat hy hom op sy ouderdom beroep as rede waarom hy sou kon beveel. Daar is egter gewigtige, selfs onontkombare redes waarom gekies word om na Paulus as ambassadeur en gesant te verwys. Meer hieroor by die bespreking van die outoriteitsaanspraak in punt 3.1.2, eerste kolparagraaf hieronder.

In verse 12-14 word Paulus se respekvolle omgaan met Filemon weereens duidelik. Vanweë die posisie waarin Onesimus verkeer en die groot lewensomkeer wat van hom 'n nuttige helper gemaak het,

sou Paulus hom graag by hom wou hou. Onesimus is egter 'n slaaf wat aan Filemon behoort en daarom stuur Paulus hom terug. Hy respekteer Filemon en tree nie in eie belang op sonder om Filemon te raadpleeg nie.

Verse 18-19 toon dieselfde gesindheid. Indien Filemon deur Onesimus se ontloping skade gelei het, sal Paulus self daarvoor instaan. Dit is 'n teken van respek teenoor Filemon. Paulus neem nie aan dat alles wel goed sal verloop nie. Hy is bereid om self daarvoor in te staan indien nodig. Die onderlinge band leef in hulle midde.

Uit bogaande bespreking van die vier elemente van Christelikheid blyk die waarde van onderlinge gemeenskap vir Paulus duidelik. Vanweë die beklemtoning van die onderlinge gemeenskap van gelowiges sou hierdie aspek as die hoofteneur van etiese belangstelling beskryf kon word. Dit is inderdaad 'n samevatting van die etos van die brief. Dat die Filemonbrief deel uitmaak van die kanon, kan nie betwyfel word nie. Die brief is deur en deur 'n menslike geskrif. Dit handel oor 'n tipiese menslike aangeleentheid, naamlik Paulus se versoek dat 'n wegloopslaaf met liefde en respek behandel moet word, sodat sy verwelkoming in die huishouding deur ongelowiges raakgesien sal word. Die brief herinner sterk aan die aanbevelingsbrief van die jonger Plinius (*Ep.* 9.21) wat by 'n vriend intree vir 'n vrygelate slaaf wat nie sy verpligtings teenoor sy vroeëre baas nagekom het nie. (Vir 'n vertaling in Engels wat Stowers aanhaal, vgl. Dunn, 1996:304, n. 13, en vir een in Duits wat Kasten aanhaal, vgl. Gnilka, 1982:10-11.)

Die brief laat ons met die vraag na die normatiewe relevansie van die bevinding vir die kerkgemeenskap van vandag. Watter betekenis het hierdie teks vandag nog vir Christene wat in 'n totaal andersoortige samelewing met 'n totaal ander lewens- en wêreldbeskouing leef? Slawerny bestaan nie meer onder ons nie. Miskien is ons as "moderne" Christene nie meer die klein bedreigde minderheid wat sterk op mekaar aangewese is en 'n hegte gemeenskaplike band handhaaf nie. Indien daar wel relevansie is, hoe werk dit dan? Hierdie kwessies hang ten nouste saam met die vraag oor hoe die boodskap van Filemon aan sy eerste lesers oorgelewer is.

Die gegewens wat in deel drie aan die orde gestel word, is lankal bekend en deeglik nagevors. Tog bestaan die indruk dat dit al te maklik oor die hoof gesien word. Dit is daarom noodsaaklik om dit hier kortliks weer te gee, te meer omdat dit onontbeerlik is vir die beredenering van die vraag na die huidige relevansie van die teks.

3. Die weg waarlangs die boodskap tuisgebring is

3.1 Ingeweeftheid van die brief- en versoekvorms

3.1.1 Die briefvorm

Kim (1972:124-127; vgl. ook Roberts, 1992a:3-4) meen dat Filemon as aanbevelingsbrief verstaan moet word, maar noem terselfdertyd dat dit nie die vorm van 'n tipiese aanbevelingsbrief het nie. Die brief toon eerder die tipiese Pauliniese briefvorm. Hierbo is reeds verskeie kere daarop gewys. Dit kan dus beklemtoon word dat die brief in sy verdelings tipiese Pauliniese kenmerke vertoon (vgl. Roberts, 1983; 1986a; 1986b; 1986c; 1987; 1992a:31-32). Dit bestaan uit die gewone briefopening (v. 1-3), 'n gekombineerde dank- en gebedsgedeelte (v. 4-6), 'n oorgangsparagraaf met 'n persoonlike uiting van Paulus se gevoel (v. 7), 'n hoofdeel, die brieffliggaam (v. 8-22), en 'n briefafsluiting met groeteboodskappe en 'n seëntoesegging (v. 23-25). Hierdie is dus 'n gewone Pauliniese brief.

In sy uitstekende en goed gedokumenteerde artikel skryf Weima (2010:41) soos volg oor vers 7:

This formal analysis reveals a fact overlooked by most commentators, namely, that v. 7 does not formally belong to the thanksgiving which comes to a climatic close with the prayer report of v. 6. Even less recognize that v. 7 involves an epistolary convention common in Greco-Roman letters: the 'joy expression'.

Omdat vers 7 duidelik nie tot die brieffliggaam hoort nie, beskou hy vers 7 hoogstens as 'n soort aanhangsel by die danksegging. Wat hier egter misgekyk word, is die feit dat Paulus in die meeste van sy briewe van 'n diskrete paragraaf met oorgangstegnieke gebruik maak wat baie meer kan insluit as uitdrukkings van blydskap. Sonder om op alles in te gaan (vgl. egter Roberts, 1986a:190-199 e.v.; 1986b), kan gestel word dat hierdie soort oorgang waarvan uitdrukkings van blydskap deel uitmaak, saamgevat kan word as uitings van 'n persoonlike aard, byvoorbeeld die begeerte om 'n besoek af te lê (Rom. 1:11-12), die begeerte dat die lesers kennis sal dra van iets (Rom. 1:13-15; 2 Kor. 1:8-11), die stelling van persoonlike lyding en bemoediging (2 Kor. 1:6-7), ensovoorts. Paulus gebruik dus in baie gevalle 'n duidelik afsonderlike oorgangsparagraaf as 'n manier om die hoofsaak van die brief in te lei. Indien dit so verstaan word, word die funksie van vers 7 duidelik: dit vorm as diskrete perikoop 'n skarnier tussen die voorafgaande dele van die brief en die brieffliggaam waarin blydskap oor die goeie lewe van Filemon uitge-

spreek word, naamlik die mooi manier waarop hy ander Christene innerlik versterk. Hierdeur sal sterk retoriese druk op Filemon geplaas word wanneer Paulus se versoek later duidelik word.

Wat die brief egter uitsonderlik maak, is die feit dat die brieffliggaam uit 'n tipiese versoekskrif bestaan. Hieraan word in die volgende paragraaf aandag gegee.

Tolmie (2010:10-11) is bewus van die werk van Kim en Mullins waarna hieronder verwys word. Hy merk egter op dat Mullins nie juis navolging gevind het nie. Aan die ander kant is Kim se bevinding, naamlik dat ons hier met 'n aanbevelingsbrief te doen het, ewe onbevredigend, omdat hy self bevind dat Filemon nie die kenmerke van Paulus se ander aanbevelings vertoon nie. Die probleem is dat elemente van albei werke nie oortuigend is nie. Wanneer die twee se werk egter saamgelees word, open dit perspektiewe wat deur selfstandige ondersoek die resultate waarop hieronder gedui word, oplewer.

3.1.2 Die versoekgedeelte

Die werke van Kim (1972) en veral Mullins (1962) is van besondere betekenis wanneer versoeke as 'n literêre vorm ter sprake kom. Ondanks 'n sekere intimiteit in die aanslag van Paulus, kan die versoek, net soos die brief self waarvan dit deel uitmaak, nie as 'n privaat aangeleentheid beskou word nie. Die kerklike karakter daarvan blyk uit die feit dat die brief, behalwe aan Filemon self (vgl. Tolmie, 2009:286-287), ook aan die *ekklesia* wat aan huis van Filemon vergader, gerig is sowel as aan individue wat deel daarvan uitgemaak het en selfs "amptdraers" kon gewees het. Let veral ook op die feit dat 'n vrou, Affia, hierby betrek word as deel van die gemeente wat nou gewet het van die versoek en wat dit behels, en wat oor die resultaat sou moes waak.

Wat van besondere betekenis is, is die feit dat die versoekgedeelte die tipiese elemente van die "antieke" versoekskrif bevat. Hieraan is dit duidelik dat die skrywe in die kultuur- en literêre patrone van die tyd ingebed was. Dit is 'n menslike geskrif wat 'n tipies menslike probleem hanteer en met die oorredingstegnieke van daardie tyd 'n oplossing probeer vind. Het so 'n geskrif eerstens 'n plek in die kanon? Is dit, tweedens, vanweë die slaweproblematiek relevant vir hedendaagse lesers? Op die eerste vraag is die antwoord positief, want dit is 'n brief, gegrond op die Christologiese verhouding, wat uiting vind in die verwysings na geloof in Christus en wat aan die kerk gerig is. Op die tweede vraag is die antwoord ook bevestigend, want agter

die spesifieke probleem wat in die versoekgedeelte aan die orde kom, lê die Christelike etos wat in punt 2 bespreek is – en daaragter weer die dieperliggende verhoudingsdimensies van geloofsoortuiging, te wete die Christologiese gesigspunt. Onderliggend aan die liefdesgesindheid lê die geloof in, asook die vertrouwe op Jesus Christus en alles wat dit behels (vgl. hieroor Wolter, 2010). Tog is daar veel meer oor albei hierdie vrae te sê. In afdeling vier word hierheen terugkeer. Nou moet eers dieper gekyk word na die versoekgedeelte.

Wat is die tipiese elemente van die versoekgedeelte? 'n Noukeurige vergelyking van die bydraes van Mullins en Kim lei tot die gevolgtrekking dat ten minste vyf elemente deel van die versoek kan uitmaak, naamlik 'n outoriteitsaanspraak, die voorkoms van versoekwerkwoorde, 'n skets van die agtergrond van die versoek, die stelling van die saak se verdienstelikheid, en die rig van die versoek self, naamlik die verlangde aksie (vgl. Roberts, 1992a:46-47). In die Filemonbrief presenteer hierdie elemente soos volg:

- Outoriteitsaanspraak (v. 8-9)
- Versoekwerkwoorde (v. 9-10)
- Agtergrond (v. 10)
- Verdienstelikheid (v. 11-16)
- Verlangde aksie (v. 17-22).

Enkele opmerkings hieroor sal van pas wees.

In sy studie oor die tendense in die uitleg van Filemon merk Tolmie (2010:10-11) op dat Mullins se gedagte om die brief as 'n versoekskrif te lees, weerstand ondervind het. Dit is verstaanbaar indien in ag geneem word dat die brief die karakter van 'n gewone Pauliniese brief vertoon, soos Weima (2010) aantoon. Die waarde van Mullins se bydrae is dat hy die formele elemente van die versoekskrif beklemtoon. 'n Oorweging van sowel sy as Kim se werk lei tot die insig dat die vyf genoemde elemente van versoekskrifte duidelik voorkom in die duidelike liggaamgedeelte van Filemon. Die liggaam van hierdie brief bestaan uit 'n geïnkorporeerde versoekskrif wat, indien dit as sodanig gelees word, die afbakening van die brief se afsluiting, beginnend by vers 19 soos Weima (2010:50-58) dit voorstaan, onder skerp kritiek stel.

Vervolgens word die onderskeie elemente van die versoekgedeelte, soos vervat in die brieffliggaam, beskou.

- **Die outoriteitsaanspraak (v. 8-9)**

Paulus se aanspraak op outoriteit word nie verminder deur sy afstanddoening daarvan nie: “Al staan dit my vry om jou hieroor ’n bevel te gee, vra ek liewers.” Die bekende retoriese tegniek wat hier gebruik word, is dié van *antifrasis*, waardeur ’n spreker/skrywer afstand doen van ’n geldige argument, maar dit tog noem sodat dit in die proses van ooreding, op die agtergrond funksioneer. Die skrywer se outoriteit bly onaangetas, maar sy aanslag gaan sagter wees. Hy wil eerder mooi vra in plaas daarvan om bevele uit te reik. Hierdie benadering van Paulus het groot ooredingskrag. Sy versoek kom binne die raamwerk van ’n liefdesgemeenskap waar die lede vir mekaar omgee en waar onderlinge liefde die optrede teenoor mekaar bepaal eerder as dit wat as sosiaal aanvaarbaar beskou word.

Twee frases speel ’n belangrike rol in sy ooredingstrategie rondom die stel van die versoek: Paulus verwys naamlik na homself as *πρεσβύτης* en as *δέσμιος Χριστοῦ Ἰησοῦ*. Eerstens word *πρεσβύτης* hier in die minder gebruikelike sin van *gesant* (ambassadeur) gebruik, wat wel in die Septuaginta voorkom (vgl. 2 Makk. 11:34; manuskripte van 2 Kron. 32:31 (B); 1 Makk. 14:22; 15:17 (Alef)). In hierdie betekenis word Paulus se gesag sonder meer duidelik: hy kán inderdaad namens Christus beveel en gehoorsaamheid vereis. Tweedens word hierdie siening versterk deur Paulus se ironiese verwysing na homself as gevangene van Christus Jesus. Die gedagte kom ook voor in 1 Korintiërs 5:20 en veral Efesiërs 6:20, waar hy stel dat hy ter wille van die evangelie ’n gesant in boeie is. Die koppeling hier met *gevangene van Christus*, is dus betekenisvol. Die motief word in verse 10 en 13 voortgesit.

- **Die versoekwerkwoorde (v. 9-10)**

Al gebruik Paulus die werkwoord, *παρακαλῶ*, dikwels in sy ander briewe om sy vermanings in te lui, gebruik hy dit hier, soos gebruikelik in baie versoeke, as die werkwoord wat die versoek verwoord. Die inhoud wat op die werkwoorde volg, sowel as die voorkoms van die ander versoekelemente, sluit die moontlikheid om dit as ’n vermaning te verstaan, uit.

- **Die agtergrond van die versoek (v. 10)**

Terwyl vers 9 diplomaties die keuse vir ’n sagte benadering aan die orde stel (dit is net ’n versoek), sit vers 10 die diplomatie op ’n dieper vlak voort. Filemon weet nog nie wat die versoek gaan wees nie. Voordat hy dit hoor, gebeur nog eers heelwat. Die agtergrond van

die versoek word eers geskets. In Paulus se formulering staan hier op die voorgrond na die tweede versoekwerkwoord, eers baie algemeen, dat die versoek oor Paulus se geestelike kind gaan – een wat hy in boeie verwek het. Filemon het waarskynlik aanvanklik nie geweet wat bedoel word nie totdat die ontknoping gevolg het: die versoek gaan oor Onesimus. Paulus vra dat Filemon iets moet doen wat met sy ontloopte slaaf te make het. Soos 'n gordyn wat bietjie vir bietjie oopgeskuif word, word die prentjie vir Filemon al duideliker totdat dit uiteindelik glashelder is.

By die lees van hierdie menslike stukkie literatuur is 'n bietjie verbeelding van pas. 'n Mens kan jou indink wat deur Filemon se kop moes gaan: 'n oomblik van irritasie, van wonder oor wat Paulus met sy ontloopte slaaf te make kon hê, van verwagting oor wat die nuus gaan meebring. Daarna lees hy verder om te hoor wat die versoek mag inhou. Voorlopig word hierdie inligting teruggehou. Voordat Filemon gaan hoor wat Paulus wil vra, vereis die versoekvorm dat die versoek behoorlik gemotiveer sal word. Dit word in die volgende paragraaf bespreek.

- **Die verdienstelikheid van die geval (v. 11-16)**

Filemon weet reeds dat die versoek oor Onesimus, sy ontloopte slaaf sal handel. Die inhoud van die versoek bly egter voorlopig steeds onvermeld, want as deel van die oorradingstrategie moet Filemon daarvan oortuig word dat die komende versoek groot verdienste het. Paulus wy verse 11-16 hieraan.

- Voorop staan die feit van 'n radikale lewensverandering by Onesimus. Deur sy gelowigwording (v. 10) is hy verander van 'n niks-werd na iemand wat sy naam waardig is. (Onesimus beteken inderdaad “die nuttige”.) Vers 11 het duidelik die implikasie dat Onesimus voorheen bepaald nie juis vir Filemon veel werd was nie. Nou is hy egter vir Filemon sowel as Paulus baie werd. Hoeveel Onesimus vir Paulus werd geword het, word in verse 13-14 geïllustreer: Paulus sou Onesimus vanweë sy nuwe nuttigheid graag by hom wou hou om hom in diens van die evangelie behulpsaam te wees. Om die punt nog meer te beklemtoon, sê hy dat Onesimus daardeur hierdie diens namens⁵ Filemon sou lewer – 'n ter-

---

5 Dat huper + genitief die krag kan hê van “namens”, “in die plek van”, kan in die papyrusbriewe gesien word waar 'n sekretaris vermeld dat hy hierdie betrokke brief skryf “namens dié of daardie” (vgl. Deissmann, 1923:132, 281, asook 285, n. 2; vgl. ook Abbott-Smith, 1973:457).

loopse herinnering dat Filemon dit aan Paulus verskuldig sou wees om hom so by te staan. Paulus doen egter dadelik van die argument afstand – hy gaan nie eensydig optree nie; Filemon moet self besluit.

- Intussen het 'n nuwe argument byna geruisloos die veld betree. In vers 12 hoor ons as 't ware 'n rou kreet wat Paulus aan die hart gryp: die slaaf wat hy terugstuur, sy nuutverwekte kind, is sy eie hart, sy derms, sy binnegoed (τὰ ἐμὰ σπλάγχνα). Dit moet in gedagte gehou word dat hy vir Filemon in vers 7 geprys het omdat hy die mense van God innerlik (τὰ σπλάγχνα) versterk het. Die slaaf Onesimus het nou een van hulle geword. Indien Filemon aan Paulus se versoek gehoor gee, bly hy aan homself getrou en verkwik hy daardeur ook vir Paulus en sy geestelike kind.
- Die byna tentatiewe begin van vers 15 (Miskien, immers ...) stel Filemon voor die oorweging van 'n moontlikheid om die saak vanuit God se perspektief te bekyk. So sou die verdienstelikheid van die geval 'n ewigheidsdimensie verkry. Dit is 'n genadelose hou! Filemon moet naamlik oorweeg of die hand van God nie in alles wat gebeur het, gesien kan word nie. Hy was die slaaf vir 'n kort tydjie kwyd, juis sodat hy hom binne die raamwerk van die ewigheidsdimensie in 'n nuwe gestalte kon terugkry: ἐν σαρκὶ mag hy wel nog 'n slaaf wees, maar ἐν κυρίῳ is hy nou soveel meer. Hy is 'n geliefde broer van Paulus en Filemon – veral vir laasgenoemde, omdat hy fisiek by hom teenwoordig sal wees. Dit is tog bo die perk verdienstelik, dan nie? Filemon het dus alle rede om aan die komende versoek te voldoen.

Dit sal ons loon om op hierdie punt net weer die stelling wat hierdie bydrae ten opsigte van die belangrikste etiese kwessie in die brief wil maak, te beklemtoon. Op die terrein van die etiese wil hierdie brief naamlik die stelling maak dat dit binne die *ekklesia* (d.i. die versameling van God se mense) om 'n lewe van onderlinge gemeenskap gaan. 'n Mens sou kon sê dat wie aan God behoort, ook aan mekaar behoort. Ons betree dus hiermee teologies die terrein van die Pauliniese liggaam-van-Christus-ekklesiologie. Elkeen van die drie genoemde verdienstelikhede wat Paulus aan die orde stel, beklemtoon juis hierdie feit. Hierin lê die kerugmatiese speerpunt van die brief.

Hiermee is die voorbereiding vir die stel van die versoek afgehandel en kan Filemon uiteindelik hoor wat dit is wat Paulus van hom wil vra.

- **Die verlangde aksie (v. 17-22)**

Paulus se versoek word in verse 17-22 gestel. Dit is as twee versoeke geformuleer wat op die keper beskou, eintlik slegs een versoek is. Dit is vir die verstaan van die brief wesenlik belangrik dat hierdie feit raakgesien word. Die groot debatspunt oor wat Paulus se versoek nou eintlik sou wees en al die spekulasies daarvoor, verdwyn wanneer die teks eenvoudig op die punt af gelees word.

Vers 17 dui aan dat Filemon deelgenoot van Paulus is. Albei deel in die gemeenskap van God se mense wat *ekklesia* van God geword het deur die geloofvertroue in sy Gesalfde. Onesimus deel nou ook hierin. Daarom dan die versoek in vers 8 (wat, let wel, 'n opdrag sou kon wees): “Wanneer hy by jou aankom, verwelkom hom dan asof dit ek is wat by jou aangekom het.” Hoe sou Filemon vir Paulus verwelkom het? Om daarvoor geen onduidelikheid te laat nie, word die laaste woorde van vers 17, naamlik “asof dit ek is” in vers 22 herhaal. Dit is 'n tweede versoek wat dus in werklikheid net die eerste een verduidelik. Filemon moet intussen vir Paulus die gastekamer gereedmaak, want hy hoop om deur hulle gebede vrylating te verkry en dan, by implikasie, by Filemon te kom besoek aflê. Wanneer Paulus dus met besoek kom, sal hy as gas verwelkom word. Net so moet Onesimus, volgens Paulus se versoek, verwelkom word.

Verse 17 en 22 vorm dus in die groep wat die verlangde aksie uit-spel, 'n ringskomposisie waarin die omraamde verse 18-21 vir oulaas enkele sake aanraak wat ter sake is. Daar is eerstens die skuldprobleem wat deur Onesimus se ontloping veroorsaak kon gewees het. Dit moet nie in die weg staan van die voldoening aan Paulus se versoek nie. Paulus teken dus in verse 18-19 'n skuldbrief waardeur hy onvoorwaardelik vir enige skade wat Filemon mag gely het, instaan. Dit geskied egter nie sonder 'n terloopse verwysing na die feit dat Filemon ook aan Paulus iets verskuldig is nie. Soos vroeër in die brief (v. 8-9), benut Paulus die retoriese tegniek van *antifrasis*: deur die ondertekening van die skuldbrief verval die moontlikheid dat hy dalk later, indien Filemon die versoek sou weier, hom aan hierdie feit sal moet herinner. Intussen is die feit egter wel vermeld, maar dit bly in die agtergrond.

Vers 20 bevat 'n versugting van Paulus dat Filemon hom innerlik (τὰ σπλάγχνα) sal verkwik deur sy versoek toe te staan. Hy verwys daarmee terug na die vorige gebruike van τὰ σπλάγχνα in verse 7 en 12. Weereens word Filemon daarmee herinner aan die karakter waarvoor hy bekend is. In die lig hiervan kan Paulus in vers 21 ook die vertroue uitspreek dat Filemon aan sy versoek sal toegee. Hy

het met hierdie vertrouwe sy skrywe gerig. Die slotfrase is enigszins enigmaties. Hy sê dat hy in vertrouwe geskryf het, aangesien hy geweet het dat Filemon meer sal doen as wat hy gevra word. Waarop dit kon dui, word nêrens duidelik nie. Party navorsers dink dat dit daarop sinspeel dat hy Onesimus sou terugstuur om Paulus behulpzaam te wees in die verspreiding van die evangelie. Die groot afstand maak dit egter onwaarskynlik, asook die feit dat Paulus hier suggereer dat hy sy vryheid spoedig mag bekom en Filemon dan self sal kom besoek. 'n Waarskynliker moontlikheid is egter dat hy op 'n moontlike vrylating van die slaaf, wat nou 'n broer geword het, sinspeel.

Die versoek en die daarby aangehegte onderdele, vertoon soos die res van die brief, die etiese onderbou van die *ekklesia* as 'n geloofsgemeenskap wat nou verbonde is en in onderlinge gemeenskap met mekaar hulle weg deur die wêreld moet vind.

Neem ons die bostaande in oënskou, is dit duidelik dat Paulus hom van elke gebruikelike middel in die kultuur van briefskryf en oorreding bedien het om sy doel te bereik. Sy versoek bevat 'n heel menslike saak, naamlik 'n probleem waarvoor hy 'n oplossing probeer bereik deur alle menslike middels tot sy beskikking. Het die brief aan Filemon vandag dan nog waarde vir moderne Christene? Kan hulle nog as gelowiges hoop om hierin 'n woord van God te hoor? Hierdie vraag word in die volgende afdeling in oënskou geneem.

4. Die hoor van 'n Godswoord in die menslike Skrifte van die Bybel

4.1 Die ingewikkelde proses van interpretasie

Hoe ingewikkeld en onseker die proses is om die stem van God in die Bybel te hoor, kan uit 'n paar voorbeelde geïllustreer word. Die Sinode van Assen ontnem Geelkerken in 1926 sy status, omdat hy weier om te bely dat die slang in die paradys letterlik gepraat het. Die Sinode van Amsterdam herbesin in 1968 en gee Geelkerken gelyk (vgl. Ridderbos, 1999:27-37). Is die Woord van God van 1926 in 1968 dan nie meer Woord van God nie? 'n Welbekende voorbeeld uit eie geskiedenis, is die regverdiging van apartheid uit die Bybel, al dan nie. Dieselfde geld vir die stryd om gayregte en die vrou in die amp. In al hierdie gevalle speel die interpreteerder se interpretasie van die Bybel en sy/haar Skrifbeskouing 'n deurslaggewende rol. 'n Herbesinning oor Skrifbeskouing en Skrifgebruik in hierdie tyd het dus dringend noodsaaklik geword (vgl. Roberts, 2009a; 2009b;

2009c). Wanneer gevra word of Filemon vandag nog iets vir die hendaagse gelowiges te sê het, het dit direk hiermee te doen.

4.2 Die rol van Filemon in moderne slawerny

In die afgelope eeue het Filemon 'n belangrike negatiewe rol gespeel in die vraag na God se wil rondom die kwessie van moderne slawerny. Daar is geredeneer vanuit 'n tipiese fundamentalistiese letterlike lees van dit wat as die onfeilbare Woord en openbaring van God verstaan is, naamlik dat Paulus Onesimus na Filemon teruggestuur het om sy status as slaaf blywend voort te sit. Slawerny is daarom volgens hierdie interpretasie 'n uitdrukking van God se wil (vgl. Atkins, 2010:211, 216-217 e.v.).

Vandag verwerp en verag die Westerse wêreld en sekerlik die hele Christelike kerkgemeenskap slawerny in al sy vorms ondanks die sanksionering daarvan in sowel die Ou as die Nuwe Testament. Waar laat dit ons met ons apodiktiese stellings oor die Bybel as onfeilbare Woord en openbaring van God? Dit is egter baie duidelik dat dit nie slegs die brief aan Filemon is wat ons voor hierdie probleem stel nie – dit is geldig vir al die boeke van die Bybel.

4.3 Die Bybel as 'n versameling van menslike verkondiging

Die Bybel is 'n versameling van menslike geskrifte. 'n Skrywer of redakteur(s) het 'n probleem in hulle gemeenskap ontdek en het besluit om iets daaraan te doen. 'n Boek is tot stand gebring waarin die skrywer sy oortuigings oor God se wil in daardie situasie vasgelê het. Hy het geskryf asof dit God self is wat praat, want hy was daarvan oortuig dat dit volgens God se wil is. Dit het die verkondiging van God se wil geword. Die tipies menslike aard van hierdie geskrifte bring mee dat die verkondigings dikwels van mekaar verskil. In een boek hoor gelowiges dat dit God se wil is dat die vyand met vroue en kinders en al uitgeroei moet word; in 'n ander boek weer dat die vyand met liefde bejeën moet word. Hoe hoor gelowiges in hierdie geskrifte, wat die enigste tradisie en bron van nadenke oor God is, of daar in Filemon 'n woord van God vir die teenswoordige tyd asook vir ons lewe is? Hieraan is 'n paar vereistes verbonde.

4.4 Hoe hoor ons die Woord van God vir ons lewe uit hierdie versameling geskrifte?

- Dit moet uit die voorgaande duidelik wees dat die eerste vereiste daarin lê om onomwonde te erken en as uitgangspunt te neem dat die boeke van die Bybel menslike geskrifte is en 'n geheel

menslike gestalte vertoon. Tog het Christene oor die eeue heen bely dat ons die Woord van God in hierdie geskryfte hoor. Die probleem is dat 'n volgehoue en ernstige Skrifondersoek oor die afgelope eeue baie duidelik aangetoon het dat die saak nie so eenvoudig is nie. Waar lê die oplossing?

- In die boeke van die Bybel gaan dit op die een of ander manier om verkondiging. Na hulle aard moet die boeke as *kerugma* verstaan word. Die vorms verskil, maar almal wil aan die lesers verkondig dat dit wat hulle skryf, op die wil van God vir hulle situasie dui.
- Omdat die situasies telkens verskil, is dit van wesenbelang om die kerugmatiese speerpunte wat die geskrif na vore bring, na te vors en te analiseer.
- Indien ons wil aandui dat ons op soek is na 'n Woord of Woorde van God in 'n Bybelboek, betree ons 'n veld wat buite die raamwerk van wetenskaplike Skrifondersoek lê. Ons het hier met die geheim van geloof te make. Geloof moet egter as vertrouwe verstaan word en nie as “die-vir-waar-hou” van feite nie.
  - In Efesiërs 1:13 noem Paulus dat daar tydens die verkondiging (hier natuurlik van die evangelie) 'n ervaring of belewenis van vertrouwe in die verkondiging plaasvind.
  - Die belewenis kan beskryf word as die oortuiging van die aanraking deur God .
  - Dit kan ook as die ekstatiëse belewenis van vernuwing en bevryding deur die aanhoor van 'n woord van God beskryf word – dit wat juis onder die geklank van die verkondiging tot stand kom.

4.5 Waar lê die relevansie van Filemon vir die kerk van vandag?

Sonder om alle moontlikhede te ondersoek, wys die ontleding van Filemon baie duidelik op die volgende:

- Wanneer die kerugmatiese elemente in Filemon bekyk word, is dit opvallend dat dit nie op die teologiese terrein met 'n fokus op byvoorbeeld die soteriologie beweeg nie. Die fokus lê op die terrein van die etiese. Die brief probeer nie ortodoksie bevorder nie, maar eerder ortopraksie. In Filemon gaan dit om die onderlinge gemeenskap van die gelowiges soos verbeeld in liefde, respek,

gasvryheid en 'n gerigtheid op 'n optrede wat bevorderlik is vir die inbrenging van buitelanders in die kring van die geloofsgemeenskap.

- Wat is die relevansie hiervan vir die hedendaagse kerk?
  - 'n Vanselfsprekende vraag wat die kerk haarself in die lig hiervan sal moet afvra, handel oor die teenwoordigheid, al dan nie, van beleefde onderlinge gemeenskap in die gemeentes.
  - Die krag van die brief se kerugma moet egter aan enkele brandende vraagstukke getoets word. Indien die gemeenskap van gelowiges (die kerk) die bedoeling van God in Filemon kon hoor, hoe sal dit die twispunte oor gayregte, die vrou in die amp in die kerk (onthou Affia se toesigrol) en die eenheid van die kerk raak? Sou Paulus se norme van kerkwees, naamlik liefde, gasvryheid, respek en die strewe om diegene wat buite is binne die gemeenskap van gelowiges in te trek, dan nie 'n verskil maak in hoe hierdie vraagstukke benader moet word nie?

Is die kerke egter bereid om na die boodskap van 'n boek soos Filemon te luister en bereid om vertrouwe in die verkondiging van 'n boek eerder as in die letterlike lees van 'n paar losstaande tekste te stel? Of hoor die kerke nie die Woord van God in 'n boek soos Filemon nie?

Geraadpleegde bronne

- ABBOTT-SMITH, G. 1973. A manual Greek Lexicon of the New Testament. Edinburgh: Clark.
- ATKINS, R. 2010. Contextual interpretation of the letter to Philemon in the United States. (*In Tolmie, D.F., ed. Philemon in perspective: interpreting a Pauline letter. Berlin: De Gruyter. p. 205-221.*)
- DE VILLIERS, P.G.R. 2010. Love in the letter to Philemon. (*In Tolmie, D.F., ed. Philemon in perspective: interpreting a Pauline letter. Berlin: De Gruyter. p. 181-203.*)
- DEISSMANN, A. 1923. Licht vom Osten: Das Neue Testament und die neuentdeckten Texte der hellenistisch-römischen Welt. Tübingen: Mohr.
- DU PLESSIS, I.J. 2006. How Christians can survive in a hostile social-economic environment: Paul's mind concerning difficult social conditions in the letter to Philemon. (*In Van der Watt, J.G., ed. Identity, ethics and ethos in the New Testament. Berlin: De Gruyter. p. 387-413.*)
- DU TOIT, A.B. 2009a. New Testament exegesis in theory and practice. (*In Du Toit, A.B., ed. Focusing on the message: New Testament hermeneutics, exegesis and methods. Pretoria: Protea Book House. p. 107-152.*)

- DU TOIT, A.B. 2009b. Exploring textual structure: discourse analysis. (In Du Toit, A.B., ed. Focusing on the message: New Testament hermeneutics, exegesis and methods. Pretoria: Protea Book House. p. 217-265.)
- DUNN, J.D.G. 1996. The epistles to the Colossians and to Philemon: a commentary on the Greek text. Grand Rapids: Eerdmans.
- GNILKA, J. 1982. Der Philemonbrief. Freiburg: Herder.
- GRÄBE, P.J. 1991. Ontvang jou slaaf soos 'n broer! Die etiese reikwydte en ekklesiologiese implikasies van die verbondenheid aan Jesus Christus. (In Roberts, J.H., Vorster, W.S., Vorster, J.N. & Van der Watt, J.G., reds. Teologie in konteks. Halfway House: Orion. p. 427-439.)
- KIM, C-H. 1972. Form and function of the familiar Greek letter of recommendation. Missoula: Society of Biblical Literature (SBL).
- MULLINS, T.Y. 1962. Petition as a literary form. *Novum Testamentum*, 5:46-54.
- RIDDERBOS, H.N. 1999. Jan Ridderbos – mens. Kampen: Vereniging van Oud-Studenten van de THUK. (Kamper miniaturen 4.)
- ROBERTS, J.H. 1983. Struktuur en betekenis van Filemon. *Theologia evangelica*, 16(3):58-69.
- ROBERTS, J.H. 1986a. Transitional techniques to the letter body in the *corpus Paulinum*. (In Petzer, J.H. & Hartin, P.J., eds. A South African perspective on the New Testament: essays by South African New Testament scholars presented to Bruce Manning Metzger during his visit to South Africa in 1985. Leiden: Brill. p. 187-201.)
- ROBERTS, J.H. 1986b. Pauline transitions to the letter body. *Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium*, 73:93-99 (= BETHL).
- ROBERTS, J.H. 1986c. The eschatological transitions to the Pauline letter body. *Neotestamentica*, 20:29-35.
- ROBERTS, J.H. 1987. Filemon in diskussie: enkele hoogtepunte in die stand van sake. *Scriptura*, 21:24-50.
- ROBERTS, J.H. 1992a. Die brief aan Filemon. Kaapstad: Lux Verbi.BM.
- ROBERTS, J.H. 1992b. Vryheid, gelykheid en broederskap in die brief aan Filemon: die evangelie as maatskappy-omvormende krag. *Scriptura*, 9A:241-258.
- ROBERTS, J.H. 2009a. Skrifbeskouing en Skrifgebruik. Dl. 1. <http://teo.co.za> Datum van gebruik: 13 Feb. 2009.
- ROBERTS, J.H. 2009b. Skrifbeskouing en Skrifgebruik. Dl. 2. <http://teo.co.za> Datum van gebruik: 20 Feb. 2009.
- ROBERTS, J.H. 2009c. Skrifbeskouing en Skrifgebruik. Dl. 3. <http://teo.co.za> Datum van gebruik: 26 Feb. 2009.
- SNYMAN, A.H. 1991. Discourse analysis: a semantic discourse analysis of the letter to Philemon. (In Hartin, P.J. & Petzer, J.H., eds. Text and interpretation: new approaches in criticism of the New Testament. Leiden: Brill. p. 83-99.)
- TOLMIE, D.F. 2009. Onesimus – 'n wegloopslaaf? Oor die ontstaansituasie van die Filemonbrief. *Verbum et ecclesia*, 30(1):279-301.
- TOLMIE, D.F. 2010. Tendencies in the research on the letter to Philemon since 1980. (In Tolmie, D.F., ed. Philemon in perspective: interpreting a Pauline letter. Berlin: De Gruyter. p.1-27.)
- VORSTER, J.N. 2009. Rhetorical criticism. (In Du Toit, A.B., ed. Focusing on the message: New Testament hermeneutics, exegesis and methods. Pretoria: Protea Book House. p. 505-578.)

WEIMA, J.A.D. 2010. Paul's persuasive prose: an epistolary analysis of Philemon. (*In Tolmie, D.F., ed. Philemon in perspective: interpreting a Pauline letter. Berlin: De Gruyter. p. 29-60.*)

WOLTER, M. 2010. The letter to Philemon as ethical counterpart of Paul's doctrine of justification. (*In Tolmie, D.F., ed. Philemon in perspective: interpreting a Pauline letter. Berlin: De Gruyter. p. 169-179.*)

Kernbegrippe:

briefvorm

Filemon

gemeenskap van gelowiges, onderlinge

ortopraxis

Key concepts:

fellowship of believers, mutual

letter form

orthopraxis

Philemon

